

УДК 338.26:364.2

Кудласько С. В.

Хмельницький національний університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО РІВНЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ
В МЕХАНІЗМАХ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто сутність категорії «якість життя населення», висвітлено перелік параметрів її оцінювання. Розроблено модель взаємозв'язку складових у механізмі забезпечення належного рівня якості життя населення. Обґрунтовано перелік основних елементів вказаного механізму та систему взаємозв'язків між ними.

Ключові слова: соціальна політика, якість життя, механізм, взаємозв'язки.

Постановка проблеми. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України (особливо порівняно з аналогічними показниками країн Європейського Союзу) є свідченням наявності низки проблем у сфері державного управління, серед яких значна частина лежить у площині соціальної політики. Це вимагає першочергового пошуку нових підходів та концепцій державної соціальної політики, а особливо в контексті активного нарощування євроінтеграційних перспектив для нашої країни.

Державна соціальна політика повинна сприяти соціальному прогресу України та стимулювати його, отже, вона має базуватись на концепції всебічного розвитку особистості. Натомість застосовувана сьогодні державна соціальна політика в Україні орієнтована на забезпечення соціального захисту окремих категорій осіб, тобто індивідів (родин), які вже опинилися в несприятливих життєвих обставинах. При цьому вся система державного соціального захисту спрямована на те, щоби полегшити індивідам перебування в кризових життєвих обставинах, однак зовсім не на те, щоби скоротити тривалість такого періоду чи попередити його настання.

Отже, назріла необхідність зміни концептуальних засад соціальної політики держави з метою базування її на концепції всебічного розвитку особистості, що вимагає низки змін у механізмах соціальної політики, зокрема щодо забезпечення належного рівня якості життя індивідів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення якості життя населення перебувають у полі зору науковців протягом кількох десятиліть. З огляду на це існує значна кількість теоретичних розробок та практичних механізмів підвищення якості життя населення, які з різним рівнем успішності застосовуються на практиці в окремих країнах. Щодо українських дослідників зазначеного питання, то серед них варто виділити таких, як О.А. Мельниченко [1], Е.М. Лібанова [2], В.Г. Никифорова [3], оскільки вони найбільшою мірою розглядають механізми взаємозв'язку між втілюваною соціальною політикою та рівнем якості життя населення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Серед значної кількості досліджень означеного питання немає праць, присвячених розгляду взаємозв'язків у механізмі забезпечення належного рівня якості життя населення в системі державної соціальної політики. Однак концептуальна перебудова базових засад соціальної політики держави та орієнтація її на всебічний розвиток індивідів вимагають змін у взаємозв'язках її окремих механізмів.

Мета статті полягає у висвітленні та характеристиці взаємозв'язків і взаємообумовленості елементів механізму забезпечення належного рівня

якості життя населення в рамках соціальної політики держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підсистема якості життя у системі соціальної політики – це другий за важливістю елемент з огляду на запропоновану нами концепцію всебічного розвитку особистості. Водночас сучасна вітчизняна система соціальної політики практично не охоплює сферу якості життя населення, обмежуючись лише встановленням переліку соціальних гарантій щодо мінімального розміру посадових окладів та пенсій, розмірів матеріальних допомог та соціальних виплат. Проте поняття якості життя є значно ширшим, що обумовлює наявність значної кількості підходів до трактування його сутності (табл. 1).

Варто відзначити, що у табл. 1 представлений перелік лише узагальнених трактувань категорії «якість життя», тоді як існує значна кількість вузькоспеціалізованих визначень, які пояснюють окремі аспекти вказаної категорії з точки зору тієї чи іншої науки, галузі тощо. Така різноманітність трактувань пояснюється складністю та багатоаспектністю поняття «якість життя», а також значною кількістю його складових компонентів.

Найвідоміша та широкоживана концепція вимірювання якості життя, розроблена американською організацією «International Living», пропонує виокремлювати дев'ять основних складових якості життя населення:

- рівень життя;
- культура й дозвілля;
- рівень економіки;
- стан навколишнього середовища;
- громадянська свобода;
- рівень здоров'я;
- розвиток інфраструктури;
- особиста безпека;
- кліматичні умови.

Всесвітня Організація охорони здоров'я (ВООЗ) пропонує оцінювати якість життя з використанням низки таких параметрів [8]:

- фізичні (енергійність, втома, фізичний дискомфорт, сон і відпочинок);
- психологічні (самооцінка, концентрація, позитивні емоції, негативні переживання, мислення);
- ступінь незалежності (працевдатність, залежність від ліків та лікування);
- життя в суспільстві (повсякденна активність, соціальні зв'язки, дружні зв'язки, суспільна значущість, професіоналізм);
- навколишнє середовище (житло та побут, безпека, дозвілля, доступність інформації, екологія, тобто клімат, забрудненість, густонаселеність);
- духовність та особисті переконання.

Дослідниками Всеросійського центру рівня життя [12, с. 144] структуру якості життя пропонується визначати за допомогою таких параметрів:

Сутність категорії «якість життя» за науковими джерелами

Джерело	Трактування
В.М. Жеребин, А.Н. Романов [4, с. 12–13]	В широкому розумінні це – задоволеність населення своїм життям з точки зору різних потреб та інтересів, а у вузькому поняття охоплює характеристики рівня життя (умови праці й відпочинку, житлові умови, соціальну забезпеченість і гарантії тощо) без рівня життя в його економічному розумінні (доходи, вартість життя, споживання).
О.П. Ковалевська [5]	Сукупність характеристик існування та життєдіяльності сучасної людини, що включає як матеріальні, так і основні зовнішні умови її життєдіяльності, відображені в масовій свідомості населення.
С.Д. Цап [6]	Складна соціально-економічна категорія, інтегральна характеристика життєдіяльності людини або населення (на певній території), яка диференціює її залежно від стану й умов її здійснення.
Всесвітня організація охорони здоров'я [7, с. 293]	Сприйняття індивідом його положення в житті в контексті культури та системи цінностей, у яких індивід живе, а також відповідно до його цілей, очікувань, сподівань, стандартів та інтересів.
Філософський енциклопедичний словник [8, с. 293]	Соціологічна категорія, що виражає ступінь задоволення матеріальних і культурних потреб людей (якість харчування, якість одягу, комфорт житла, якість охорони здоров'я, освіти, сфери обслуговування та навколишнього середовища, структура дозвілля, ступінь задоволення потреб у змістовному спілкуванні, знаннях, творчій праці, рівень стресових ситуацій, структура розселення тощо).
Енциклопедія соціології [9]	Поняття, яке характеризує кількісний рівень і різноманітність тих матеріальних і духовних потреб, які людина має можливість задовольнити в умовах певного суспільства.
А. Мішелл, Р. Кантор, Т. Логолетті [10]	Загальне усвідомлене задоволення потреб людини протягом певного проміжку часу.
В.В. Дробишева, Б.І. Герасимов [11, с. 61]	Інтегральна якісна характеристика життя людей, що розкриває не лише життєдіяльність, життєзабезпечення, але й життєздатність суспільства як цілісного соціального організму, соціальні якості.

1) якість суспільства (особистості, населення, окремих соціальних груп та організацій цивільного суспільства);

2) якість трудового та підприємницького життя;

3) якість соціальної інфраструктури;

4) якість навколишнього середовища;

5) особиста безпека;

6) задоволеність людей своїм життям.

Вітчизняні дослідники виокремлюють такі змістовні елементи якості життя населення, як матеріальний добробут, гуманітарний, професійний та особистісний розвиток громадян, стабільність економіки домогосподарств, впевненість громадян у майбутньому, рівень їхньої освіти, здоров'я та тривалості життя [13, с. 4].

Отже, на основі узагальнення наукових поглядів на складові якості життя індивідів та з огляду на систему пріоритетів соціальної політики за концепцією всебічного розвитку можемо відзначити, що елементи підсистеми якості життя в системі соціальної політики держави повинні спрямовуватися на:

- екологічний захист;
- економічний добробут;
- побутовий комфорт;
- дотримання особистісних прав та свобод.

Схематично взаємозв'язки окреслених напрямів забезпечення належного рівня якості життя населення в системі соціальної політики представимо на рис. 2.

Отже, підсистема забезпечення належного рівня якості життя у системі соціальної політики держави має формуватися двома основними елементами, а саме державними соціальними гарантіями та державним соціальним забезпеченням. Державні соціальні гарантії, будучи фактично сукупністю нормативних положень, встановлюють правові засади забезпечення належного рівня якості життя, створення умов та можливостей для їх всебічного розвитку, водночас формується на основі даних (інформації, показників) соціального забезпечення.

Так, на основі інформації про обсяги необхідних фінансових ресурсів формуються бюджети видатків на соціальну сферу, на основі різних соціальних та економічних індикаторів встановлюються законодавчо рівні мінімальної заробітної плати, пенсії, прожиткового мінімуму, інші державні соціальні гарантії.

Водночас саме сукупністю нормативних актів різного виду визначаються правові засади формування та використання соціального забезпечення в системі соціальної політики, зокрема в підсистемі забезпечення належного рівня якості життя. Отже, неможливим є функціонування державних соціальних гарантій без державного соціального забезпечення, і навпаки.

При цьому державними соціальними гарантіями встановлюються правові норми та гарантії у сфері якості життя населення та визначаються порядок і механізми функціонування підсистеми забезпечення належного рівня якості життя. Призначення державного соціального забезпечення полягає в тому, щоби забезпечити функціонування законодавчо закріплених механізмів за допомогою необхідних фінансових, кадрових, інформаційних та інших ресурсів, відповідної інфраструктури та програм розвитку.

У вказаному механізмі присутня також третя важлива складова, а саме економічна політика держави. Призначення економічної політики у найбільш загальному розумінні полягає в тому, щоби формувати податкову систему та бюджет, здійснювати вплив на розвиток усіх секторів народного господарства.

Вказані три елементи тісно пов'язані між собою в механізмі забезпечення належного рівня якості життя населення. Фактично кожен з них перебуває під впливом іншого. Так, наприклад, законодавством та державними соціальними гарантіями як його складовими визначаються правові підстави та механізми формування й функціонування соціального забезпечення, а також здійснюється регулювання основних засад формування та реалізації економічної політики. Натомість економічна політика держави впливає на формування законодавчої бази, обсяги державних соціальних гарантій та державного соціального забезпечення. Показники обсягів та якості державного соціального забезпечення стають підґрунтям для положень державної економічної політики, відповідно, державних соціальних гарантій.

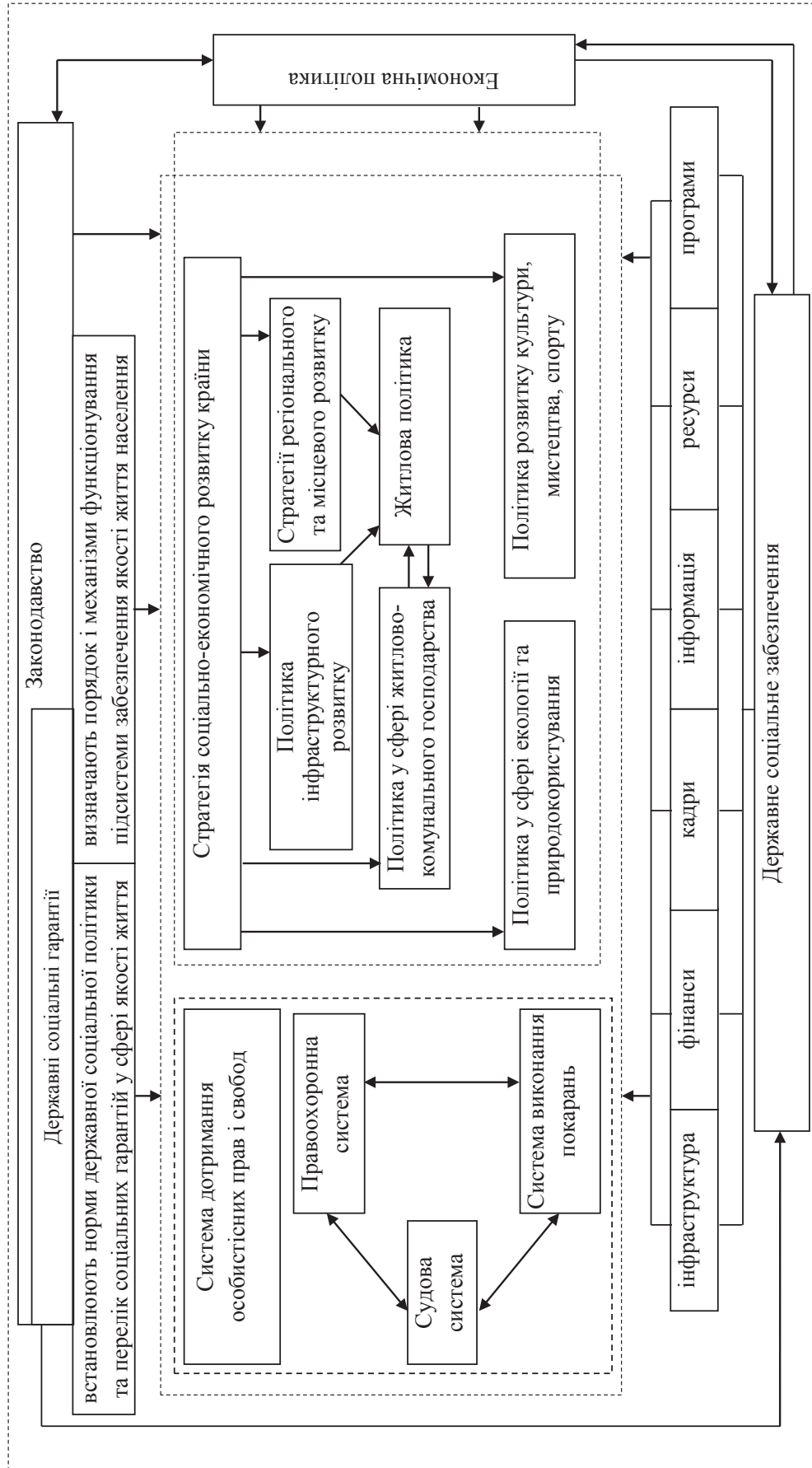

Рис. 1. Взаємозв'язок складових у механізмі забезпечення належного рівня якості життя населення

Джерело: авторська розробка

Окрім власних взаємозв'язків, описані складові механізми забезпечення належного рівня якості життя населення сукупно впливають на низку інших складових. Зокрема, вони впливають на систему дотримання особистісних прав і свобод індивідів, до якої належать судова, правоохоронна системи та система виконання покарань, визначаючи правові повноваження та межі їх діяльності, здійснюючи соціальне забезпечення функціонування вказаних систем. Таким чином, система дотримання особистісних прав і свобод індивідів є фактично окремим механізмом у механізмі забезпечення належного рівня якості життя населення, функціонування якого відбувається у тісній взаємодії складових елементів.

Щодо економічної політики, то вона не здійснює прямого впливу на систему дотримання особистісних прав і свобод в механізмі забезпечення належного рівня якості життя населення. Однак вона здійснює прямий вплив на формування стратегій соціально-економічного розвитку країни, на основі та з урахуванням яких формуються стратегії регіонального та місцевого розвитку, політика інфраструктурного розвитку, політика у сфері

житлово-комунального господарства, політика у сфері екології та природокористування, політика розвитку культури, мистецтва та спорту. Перші з названих трьох також здійснюють вплив на формування житлової політики як на загальнодержавному, так і на регіональному та місцевих рівнях.

Висновки. Узагальнення наукових поглядів на складові якості життя індивідів з огляду на систему пріоритетів соціальної політики та концепцію всебічного розвитку особистості дало змогу визначити перелік основних елементів підсистеми якості життя в системі соціальної політики держави, серед яких слід назвати екологічний захист, економічний добробут, побутовий комфорт та дотримання особистісних прав і свобод. На основі цього сформована модель взаємозв'язку та взаємовпливу складових у механізмі забезпечення належного рівня якості життя населення в системі державної соціальної політики. Подальшим дослідженням у цьому напрямі має стати формування структури вказаного механізму загалом та його складових елементів зокрема, а також розроблення практичних кроків з його імплементації в наявну сьогодні систему соціальної політики України.

Список використаних джерел:

1. Мельниченко О.А. Підвищення рівня та якості життя населення: механізм державного регулювання: монографія. Харків: Магістр, 2008. 232 с.
2. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз: колективна монографія / за ред. Е.М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. 328 с.
3. Якість життя населення регіону: аналіз, прогнозування, соціальна політика: монографія. Одеса, 2012. 316 с.
4. Жеребин В.М., Романов А.Н. Уровень жизни населения. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 592 с.
5. Ковалевська О.П. Житлові умови в системі характеристик якості життя. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2011. № 3.
6. Цап С.Д. Теоретико-методологічні аспекти оцінки якості життя населення на регіональному рівні. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2012. Вип. 8(1). С. 308–314.
7. Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В.І. Шинкарук (голова) та ін. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
8. Основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ. Здоровье 21: Европейская серия по достижению здоровья для всех. 1999. № 6. С. 293.
9. Социологическая энциклопедия: в 2 т. Москва: Мысль, 2003. Т. 1. 1056 с.
10. Американская социологическая мысль. Москва: МГУ, 1994. 516 с.
11. Дробышева В.В., Герасимов Б.И. Интегральная оценка качества жизни населения региона. Тамбов: изд-во ТГТУ, 2004. 358 с.
12. Азгальдов Г.Г., Бобков В.Н., Ельмеев В.Я. Квалиметрия жизни: монография. Москва: Всероссийский центр уровня жизни; Ижевск: издательство Института экономики и управления УдГУ. 2006. 820 с.
13. Черкасов А.В. Розробка системи державного управління якістю життя населення. Управління проектами та розвиток виробництва. 2012. № 1(41). С. 94–98.

Кудлаєнко С. В.

Хмельницький національний університет

ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАДЛЕЖАЩЕГО УРОВНЯ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ В МЕХАНИЗМАХ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА

Резюме

В статье рассмотрена сущность категории «качество жизни населения» освещен перечень параметров ее оценивания. Разработана модель взаимосвязи составляющих в механизме обеспечения надлежащего уровня качества жизни населения. Обоснован перечень основных элементов указанного механизма, а также система взаимосвязей между ними.

Ключевые слова: социальная политика, качество жизни, механизм, взаимосвязи.

Kudlaienko S. V.

Khmelnytsky National University

PROVIDING THE RELEVANT POPULATION LIVING QUALITY IN THE MECHANISMS OF THE STATE SOCIAL POLICY

Summary

Considered the essence of the “population living quality” category and the list of its evaluation parameters in the article. Developed the relationship components model in the ensuring an adequate level population life quality mechanism. Substantiated the list of the said mechanism main elements and the system of interconnections between them.

Key words: social policy, population living quality, mechanism, interconnections.